

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960. – № 1001-05 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 12 січня 1961. – 1961 р. – № 2, стаття 15.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 № 4651-VI // ВВР. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – ст. 88.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004р. № 1618-IV // ВВР. – 2004. – N 40-41, 42. – ст.492 .
5. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991р. №.1798-XII // ВВР. – 1992. – № 6. – ст. 56.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 18 грудня 1984р. – № 51, стаття 1122.
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005р. № 2747-IV // ВВР. – 2005. – N 35-36, N 37, ст.446.
8. Закон України від 16 жовтня 1996р. № 422/96-ВР «Про конституційний суд» // ВВР. – 1996. – № 49, ст. 272.
9. Рішення Конституційного суду України «Про затвердження нової редакції Регламенту Конституційного суду України» від 14 жовтня 2008 року N 34-р/2008 // Офіційний вісник України від 26 лютого 2010р. – № 11.- стор. 76, стаття 554.
10. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) від 08 грудня 2011 № 16-рп/2011 // Вісник Конституційного суду України. – 2012 р. – № 1, стор. 31.
11. Кампо В. М. Фіксування судового процесу технічними засобами: проблеми сучасної конституційно-судової практики // Віче. – № 2. – 2013.

УДК 343.1 (477)

МІЖНАРОДНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ, ПОТЕРПІЛИХ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЇХ ВТІЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

INTERNATIONAL CRIMINAL PROCEDURAL STANDARDS FOR THE PROTECTION OF RIGHTS OF VICTIMS OF CRIMINAL OFFENSES AND THEIR IMPLEMENTATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Тлепова М.І.,

*аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету**«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту поняття міжнародних стандартів захисту прав осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень. Проаналізовано наукові підходи щодо визначення понять «стандарт прав особи» та «стандарт захисту прав особи». Розкривається зміст поняття стандартів захисту прав осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень, аналізуються складові частини цього поняття на рівні міжнародних угод і їх втілення в українську практику правотворчості та правозастосування.

Ключові слова: потерпілий, стандарти прав особи, стандарти захисту прав особи, доступ до правосуддя, інформація, безпека, правова допомога, реституція, компенсація шкоди, посередництво, національний фонд.

Статья освещает сущность и содержание понятия международных стандартов защиты прав лиц, пострадавших от уголовных правонарушений. Проанализированы научные подходы к определению понятий «стандарт прав человека» и «стандарт защиты прав человека». Раскрывается содержание понятия стандартов защиты прав лиц, пострадавших от уголовных правонарушений, анализируются составные части этого понятия на уровне международных соглашений и их воплощение в украинскую практику правотворчества и правоприменения.

Ключевые слова: потерпевший, стандарты прав человека, стандарты защиты прав человека, доступ к правосудию, информация, безопасность, правовая помощь, реституция, компенсация ущерба, посредничество, национальный фонд.

The article is devoted to the nature and meaning of international standards for the protection of rights of victims of criminal offenses. Analysis of scientific approaches to the definitions of «standard of rights of individuals» and «standard of protection of individual rights» was made. The content of the concept of standards of rights of victims of criminal offenses, analyzes the components of this concept at the level of international agreements and their implementation in practice of Ukrainian law-making and enforcement is discovered.

Key words: victim, standards of rights of individuals, standards of protection of rights of individuals, access to justice, information, security, legal assistance, restitution, compensation injury, mediation, national fund.

Постановка проблеми. Ст. 2 нового КПК України як першочерговий напрямок кримінального провадження передбачає «захист особи, суспільства та держави від кримінального правопорушення». Тим самим новим КПК було змінено пріоритети у вирішенні завдань кримінального процесу. На перше місце законодавець наразі ставить не охорону прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, як це було зазначено у КПК 1960 р., а захист прав особи. Відтак, держава має забезпечити захист осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень, у тому числі тих постраждалих, які не в змозі реалізувати право на захист своїх прав і законних інтересів як учасника кримінального провадження.

Стан дослідження. Проблематиці відповідної спрямованості присвятили свої дослідження такі вчені як В.І Галаган, М.І Гошовський, Ю.М. Грошевий, С.В. Давиденко, В.С. Зеленецький, О.П. Кучинська, А.В. Лапкін, В.Т. Маляренко, В.Т. Нор, М.І Смирнов ті інші.

Вибір Україною європейської концепції захисту прав особи спонукає до аналізу чинного кримінального процесуального законодавства з точки зору відповідності міжнародним стандартам захисту прав потерпілих у кримінальному процесі України, що є **метою** даного дослідження.

Слід відзначити, що комплексне визначення поняття міжнародних стандартів захисту прав осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень, а також міжнародних стандартів прав людини відсутнє як на рівні міжнародних угод, так і в чинному законодавстві України. У юридичній літературі поняття міжнародних стандартів захисту прав людини нерідко ототожнюється з правами людини, із зобов'язаннями держав-учасниць за міжнародними договорами, з принципами міжнародного права тощо.

Окремі вчені пропонують свої визначення поняття міжнародного стандарту прав людини. Так, П.М. Рабінович та М.І. Хавронюк розуміють міжнародні стандарти прав людини у вигляді узгоджених показників цих прав, встановлених у міжнародних актах, які заохочують або зобов'язують держави до їх дотримання [1, с. 19].

В.Г. Буткевич зазначає, що міжнародні стандарти прав людини слід розглядати як такі, що регламентують її права і свободи в конкретній сфері життєдіяльності, визначаючи, в якій спосіб загально-визнані норми міжнародного права можуть бути там застосовані, які зобов'язання держави можуть чи мають брати на себе для забезпечення прав людини і якими міжнародними гарантіями підкріплені ці права і свободи [2, с. 208].

Окремі вчені об'єктом наукового пошуку у даній сфері вибирають «концепції прав людини», поділяючи їх на східну (азійську) та західну (європейську), що ґрунтуються на різних правових традиціях [3, с. 8-13]. Під останньою в першу чергу розуміють Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [4, с. 507]. П. М. Рабінович визначає європейські стандарти прав людини як

зафіксовані в юридичних актах і документах європейських міжнародних організацій принципи і норми стосовно змісту і обсягу прав та свобод людини, призначені слугувати обов'язковими або рекомендаційними настановами для внутрішньодержавної юридичної практики [5, с. 114]. Головна характеристика прав людини в західній концепції – це їх невідчужуваний, фундаментальний та індивідуальний характер, а також природно-правове походження. Принцип правової визначеності, характерний для правотворчості та правозастосування західних правових систем не дозволяє державі у ситуаціях протистояння індивіду посилаючись на відсутність нормативних актів, які визначають механізми реалізації прав і свобод громадян, закріплених у Конституціях чи інших актах. На відміну від західної, в азійській концепції прав людини робиться наголос не на правах, а на обов'язках індивіда перед суспільством та державою [3, с. 730].

Можна підтримати думку вчених, які вважають, що міжнародні стандарти прав людини – це норми, які ґрунтуються на загально-визнаних принципах міжнародного права щодо прав людини і регулюють відносини, які складаються в ході їх реалізації в різних сферах кримінального судочинства [6, с. 224]. Однак, до стандартів слід відносити не будь-які норми, що декларують права людини на міжнародно-правовому рівні, а лише найбільш значущі, основоположні норми та принципи, тобто ті, належні умови реалізації яких складають необхідну основу для безпечного та сприятливого функціонування особистості, розвитку правової держави і громадянського суспільства [7, с. 60].

Міжнародні стандарти захисту прав людини містяться у численних документах, прийнятих в рамках Ради Європи, зокрема, Статуті Ради Європи (1949 р.) [8], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Протоколах до неї [9] та інших. Великий енциклопедичний юридичний словник дає визначення міжнародних стандартів захисту прав людини як визнаних світовим співтовариством і закріплених в його документах правових норм (переважно конвенційного характеру), що визначають механізми і гарантії реалізації прав людини [10, с. 543]. З цим визначенням можна погодитись, оскільки воно найбільш повно відтворює зміст даного терміну. «Стандарти захисту прав осіб» – поняття значно ширше за інше – «стандарти прав осіб». Змістовно ним охоплюється не тільки права особи, але і заходи щодо їх забезпечення, механізми реалізації.

Для визначення конкретного змісту стандартів захисту прав осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень, необхідно звернутися до основоположних документів в цій сфері – Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою (далі Декларація) (1985 р.) і Резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо її здійснення (1985 р.) [11]. Основна спрямованість цих міжнародних документів полягає у визначенні напрямів діяльності держави, яка забезпечує права: на доступ до правосуддя та справедливого поведіння; на справедливу

реституцію жертвам, їх сім'ям або утриманцям; на фінансову компенсацію шкоди, завданої фізичному або психічному здоров'ю особи; на одержання інформації про хід вирішення поданої нею скарги; на можливість вираження й урахування її думки; на надання майнової, медичної, психологічної, соціальної та правової допомоги; на вжиття заходів охорони її особистого життя; на безпеку особи, а також безпеку її родини; на запобігання невинуватим затримок з виплати компенсації, а у випадках, коли це необхідно, використання неофіційних механізмів врегулювання спорів, таких як посередництво, арбітраж, а також створення національних фондів для виплати компенсацій жертвам.

З метою запровадження міжнародних стандартів у сфері захисту прав потерпілих Президентом України 28 грудня 2004 року було видано Указ, яким було затверджено Концепцію забезпечення захисту прав та інтересів осіб, що потерпіли від кримінального правопорушення (далі – Концепція). Концепція закріплює необхідність запровадження основних стандартів, що застосовуються практикою європейської спільноти у сфері захисту прав потерпілих від кримінального правопорушення, а саме: забезпечення державою справедливого поводження з потерпілими, інформованості, забезпечення відшкодування шкоди, надання безоплатної правової допомоги потерпілим та соціальної допомоги [12]. Як видно, Концепція закріплює лише деякі стандарти захисту прав осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень, визнані світовим товариством як міжнародні. Такі стандарти як забезпечення державою права на застосування неофіційних механізмів врегулювання спорів, створення національних фондів для виплати компенсацій жертвам, право на безпеку та інші не передбачені Концепцією, але новим КПК України деякі з них були впроваджені у сферу кримінального судочинства.

Одним з найважливіших стандартів захисту прав особи, потерпілої від кримінального правопорушення, є забезпечення державою права на доступ до правосуддя та справедливе поводження. В юридичній літературі зазначене право потерпілого розглядається як нормативно закріплена і забезпечена державою реальна можливість кожної зацікавленої особи на безперешкодне звернення безпосередньо до компетентних державних органів та суду за відновленням своїх порушених прав, свобод і законних інтересів. На науковому рівні до змісту цього права включаються наступні елементи: право на звернення до компетентних державних органів за захистом; на одержання кваліфікованої правової допомоги, у тому числі безоплатно у випадках, передбачених законом; на своєчасне визначення процесуального статусу потерпілого та вжиття слідчим, прокурором заходів, які забезпечують відшкодування шкоди, яка була завдана кримінальним правопорушенням [13, с. 170].

Згідно з Декларацією до жертв правопорушень слід ставитися із співчуттям та поважати їх гідність; вони мають право на доступ до механізмів правосуддя (ст. 4). В українському кримінальному процесу-

альному законодавстві право потерпілого на доступ до правосуддя закріплене в ч. 2 ст. 55 КПК – права і обов'язки потерпілого виникають у особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого; в п. 1, 2 ч. 2 ст. 56 КПК – під час досудового розслідування потерпілий має право на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим, на отримання від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документу, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; в п. 7 ч. 1 ст. 56, ст. 303 КПК – протягом кримінального провадження потерпілий має право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду у випадках і в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Одним з елементів права на доступ до правосуддя та справедливе поводження є право потерпілого на своєчасне вжиття слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом заходів, які забезпечують відшкодування шкоди. Це право об'єктивується у відповідних положеннях КПК України. Так, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 173 КПК при вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя, суд повинні враховувати можливий розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням та наявність в зв'язку з цим цивільного позову; при обранні запобіжного заходу слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини справи, у тому числі і розмір заподіяної майнової шкоди, у спричиненні якої підозрюється особа (п. 11 ч. 1 ст. 178 КПК); суд також може повністю або частково звернути заставу на виконання вироку в частині майнових стягнень (п. 11 ст. 182 КПК).

Наступним напрямком діяльності держави, який визначається як міжнародний кримінальний процесуальний стандарт захисту прав потерпілої особи, є реституція – за відповідних обставин правопорушники чи треті сторони, що несуть відповідальність за їхню поведінку, повинні надавати справедливу реституцію жертвам, їхнім сім'ям чи утриманцям. Така реституція за міжнародними правилами включає як повернення власності, так і виплату відшкодування за спричинені збитки чи шкоду (компенсація) (ст. 8). Коли державні посадові особи або інші представники, що діють в якості офіційних чи напівофіційних, порушують національні кримінальні закони, жертви повинні отримати реституцію від держави, посадові особи чи представники якої несуть відповідальність за завдану шкоду (ст. 11). У вітчизняному законодавстві шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом (ст. 130 КПК). Але механізм відшкодування цієї шкоди не забезпечує захист прав особи. Потерпілий, якому завдана шкода незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність,

досудове розслідування, прокуратури або суду для визначення розміру відшкодування має звернутися до відповідних органів (ст. 12 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду») [14]. Із зазначених положень випливає, що особа, яка вважає себе постраждалою, звертається до тих самих органів, які і завдали їй шкоди, що перешкоджає реальному захисту прав жертви та наражає його на нову небезпеку. Необхідно надати право таким особам звертатися до спеціально створених державою органів, які не мають відношення до тих, які завдали шкоду і уповноважити їх визначати розмір шкоди, завданої громадянину.

Україна приєдналась до Європейської конвенції щодо відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів (1983 р.) [15, с. 81-85] і в новому КПК зробила певні кроки у напрямку відшкодування шкоди потерпілому, присвятивши Главу 9 цьому питанню. Чинний КПК містить певні положення, присвячені кримінально-правовій реституції. В ст. 100 вказується, що речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати по забезпеченню спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції повертаються власнику або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження (п. 1 ч. 6). В ч. 9 ст. 100 КПК зазначається, що питання про долю речових доказів і документів, які були надані суду, вирішується ним при ухваленні судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження. Такі докази і документи повинні зберігатися до набрання рішенням законної сили. При цьому в п. 4, 5 цієї частини вказується: майно, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, знищується, а в разі необхідності – повертається заінтересованим особам або законним володільцям. Заінтересованими особами та володільцями в цих випадках можуть бути потерпілі особи.

Відповідно до ст. 4 Декларації потерпілі мають право на якнайшвидшу компенсацію за нанесену їм шкоду за допомогою офіційних і неофіційних процедур, які здійснюються адміністративними і судовими органами. З урахуванням значного розширення кола проваджень, які розслідуються у формі приватного обвинувачення (ст. 477 КПК), потерпілі отримали можливість за новим КПК оперативно відшкодувати спричинену їм майнову шкоду за рахунок угоди про примирення. У разі неможливості її відшкодування відразу в угоді про примирення може бути зазначено строк її відшкодування (ч. 1 ст. 471 КПК). Відповідний порядок відшкодування шкоди потерпілому створює для потерпілого гарантію того, що така шкода буде відшкодована, оскільки в іншому випадку при невиконанні угоди про примирення по-

терпілий має право звернутися до суду, який затвердив угоду з клопотанням про скасування вироку (ч. 1 ст. 476 КПК). Добровільне відшкодування шкоди, яке покладено в основу угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим, з чітким зазначенням строків щодо її відшкодування, значно розширює коло можливостей потерпілої особи для отримання компенсації за спричинену майнову та моральну шкоду. Крім того, законом передбачене добровільне відшкодування шкоди, завданої потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення як окремої форми відшкодування шкоди (ч. 1 ст. 127 КПК).

Донедавна під час кримінального провадження перевага віддавалася цивільному позову як способу відшкодування майнової і моральної шкоди. Відтак, добровільне відшкодування шкоди потерпілому є правом підозрюваного, обвинуваченого, яке не може бути обмежено. І лише у випадках недосягнення згоди між потерпілим і завдавачем шкоди, вона може бути стягнена судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 127 КПК).

З вищезазначеними стандартами захисту прав потерпілого тісно пов'язаний такий напрямок діяльності держави як забезпечення прав потерпілих на інформацію. Інформування передбачає обов'язок держави забезпечувати особу необхідною інформацією, яка пов'язана з його особливим правовим статусом. Обов'язок держави по нормативному закріпленню і забезпеченню права жертви на інформацію витікає з положень міжнародно-правових актів. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою зазначає, що жертвам надається інформація про їхню роль та про об'єм прав, терміни проведення і хід судового розгляду, а також про результати розгляду їхніх справ (п. а ст. 6). Україна зробила певні кроки у даному напрямку. Зокрема, в новому КПК було закріплено право потерпілого бути повідомленим про свої права та обов'язки, право знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування (п. 1, 2 ч. 1 ст. 56 КПК). Окрім того, потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки (ч. 1 ст. 55 КПК). Право потерпілого на отримання інформації зберігається і під час судового провадження в будь-якій інстанції – це право на інформування про час і місце судового розгляду (п. 1 ч. 3 ст. 56 КПК); право на ознайомлення з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді (п. 6 ч. 3 ст. 56 КПК); право на повідомлення про права і обов'язки під час судового розгляду кримінального провадження (ст. 345, 353 КПК). Однак, залишаються неврегульованими окремі питання ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. В ст. 221 КПК зазначається, що відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого зна-

ходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається. Постає питання: хто саме буде визначати, який документ є загальнодоступним, а який – ні? Чи підлягає відмова у наданні такого документу для ознайомлення оскарженню? Чинний КПК не дає відповіді на ці питання, тому вважаємо за доцільне законодавчо визначити поняття «загальнодоступний документ» для того, щоб на практиці не виникало спірних питань щодо нормативного змісту права на захист законних інтересів учасників процесу.

Наступним стандартом захисту прав потерпілого є забезпечення права потерпілого на можливість вираження й урахування його думки. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод зазначає, що кожен має право на свободу вираження поглядів (ст. 10). В Резолюції 428 (1970 р.) Парламентської Асамблеї Ради Європи зазначається, що право на свободу вираження своєї думки включає в себе право шукати, отримувати, передавати, публікувати або розповсюджувати інформацію [16]. Новий КПК закріпив це право потерпілого шляхом значного розширення кола проваджень, які розслідуються у формі приватного обвинувачення (ст. 477) і можуть бути розпочаті лише на підставі заяви потерпілого. Під час судового провадження потерпілий має право висловлювати свою думку при вирішенні питання про призначення покарання обвинуваченому, про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (п. 5 ч. 3 ст. 56 КПК). Окрім цього, суд зобов'язаний з'ясувати думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 286 КПК), а також при вирішенні питання про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні (ч. 1 ст. 302 КПК).

Забезпечення права на правову допомогу – наступний стандарт захисту прав потерпілої особи. Правова допомога полягає у наданні правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод, їх захисту та відновлення у разі порушення [17, с. 51]. Конституція України проголошує право на правову допомогу, а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Наразі право на безоплатну правову допомогу передбачено Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [18]. Закон визначає суб'єктів, які мають право на безоплатну первинну правову допомогу – таке право мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України (ст. 8), а отже, і потерпілі особи, що стали жертвами кримінальних правопорушень. У відповідності з законом первинна правова допомога полягає у наданні правової інформації; консультацій і роз'яснень з правових питань; складенні заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); наданні допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації (ч. 2 ст. 7 Закону). Суб'єктами права на безоплатну вторинну правову допомогу потерпілі особи не являються, окрім дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, безпритульних дітей та інших (ч. 1 ст. 14 Закону).

Вважаємо, що держава має забезпечити надання безоплатної правової допомоги і іншим категоріям потерпілих від кримінальних правопорушень, таким, як потерпілі від тяжких та особливо тяжких злочинів, а також малозабезпеченим особам та особам, які не можуть самостійно реалізувати свої права та захистити законні інтереси.

Стандартом захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень є забезпечення права на безпеку. Законодавче закріплення права на безпеку необхідне для запобігання випадкам відмови жертви від дачі показань, надання доказів, участі у провадженні через залякування або погрози з боку правопорушників. КПК України закріплює право потерпілого на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла (п. 5 ч. 1 ст. 56). Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. дає визначення самого поняття забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, – це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [19]. В Україні була прийнята Постанова Пленуму ВСУ від 02.07.2004 № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів», яка зазначає, що потерпілий або його представник за наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки (п. 18) [20, с. 6-10]. Вважаємо за необхідне доповнити ст. 223 КПК вимогою щодо проведення слідчих (розшукових) дій за участі потерпілого за умови, коли це не зашкодить його здоров'ю.

Наступним стандартом захисту прав потерпілої особи є забезпечення державою права на використання неофіційних механізмів врегулювання спорів, таких як посередництво, арбітраж. Однією з форм посередництва є медіація. Медіація – це процес досягнення згоди між потерпілим та особою, що вчинила кримінальне правопорушення за допомогою громадськості з тим, щоб останній відшкодував завдану потерпілому шкоду [21, с. 116].

Важливою гарантією та ефективним засобом забезпечення захисту прав та законних інтересів потерпілої особи міжнародні документи визначають Державний фонд допомоги потерпілим, з якого жертви могли б отримати моральну або майнову компенсацію, коли не встановлено особу, яка скоїла кримінальне правопорушення, або якщо вона переховується чи є неплатоспроможною. Останній на даний момент в Україні не створено, але існує певна кількість концептуальних пропозицій щодо цього як на законодавчому, так і на науковому рівні. Питання щодо організації Державного фонду допомоги потерпілим від злочинів містяться у Розпорядженні Президента України «Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю»

[22], в якому вказано на необхідність координації роботи зі створення проекту положення про Державний фонд допомоги потерпілим від злочинних посягань.

Вважаємо за доцільне створення як державного, так і громадського фонду допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень для того, щоб відшкодування шкоди могло відбуватися в повному обсязі і в найкоротший строк. Для цього можна звернутися до міжнародного досвіду в цій сфері. Згідно з Рекомендаціями по реалізації Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою, які були розроблені Економічною і Соціаль-

ною Радою ООН, державам рекомендується створювати цільові національні або інші недержавні фонди для відшкодування шкоди потерпілим. В тих випадках, коли потерпілі не отримують компенсацію за рахунок правопорушника або держави, рекомендується зі спеціальних фондів в першу чергу здійснювати виплати тим особам, яким кримінальним правопорушенням завдано шкоду фізичному або психічному здоров'ю. Далі слід виплачувати компенсацію членам сім'ї і утриманцям осіб, які померли внаслідок кримінального правопорушення або отримали різного ступеня тяжкості тілесні ушкодження і втратили свою працездатність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 464 с.
2. Буткевич В.Г. Міжнародне право: Основні галузі права. – К., Либідь, 2004. – 816 с.
3. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті Західної правової традиції. – К.: Реферат, 2007. – 830 с.
4. Грошевий Ю.М. Проблеми впровадження в навчальний процес міжнародних стандартів з прав людини. – в кн. Ю.М. Грошевого Вибрані праці. – Х.: Право, 2011, 656 с.
5. Рабінович П. М. Європейські стандарти прав людини: онтологічні, гносеологічні та праксеологічні аспекти // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3.
6. Капліна О.В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав потерпілих в кримінальному процесі: інтерпретація і проблеми імплементації в національне законодавство України // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. № 1-2 (9-10), с. 223-228.
7. Руднева О. М. Міжнародні стандарти прав людини та їх роль у розвитку правової системи України: монографія. – Харків: ХНУВС, 2010. – 352 с.
8. Статут Ради Європи від 05.05.1949 р. [Текст] // Офіційний вісник України 2004. – № 25. – ст. 1733.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколи до неї [Текст] // Офіційний вісник України 2006. – № 32. – ст. 2371.
10. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемчушенка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992с.
11. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ. – 1996. – 341 с.
12. Концепція забезпечення захисту прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочину, затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2004 року [Текст] // Офіційний вісник України 2004. – № 52. – ч. 1. – ст. 3435.
13. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / Колектив авторів. За заг. ред. Ю. В. Бауліна, В.І. Борисова. – Х.: Вид-во Кроссрод, 2008. – 364 с.
14. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду від 01.12.1994 р. // Відомості Верховної Ради України (ВРУ). – 1995. – № 1. – ст. 1.
15. Сборник документов Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью. – М.: СПАРК, 1998.
16. Резолюція N 428 (1970) Консультативної асамблеї Ради Європи «Стосовно Декларації про засоби масової інформації та права людини» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.convdocs.org/docs/index-125789.html?page=5>
17. Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні: монографія / А. С. Головін. – К.: Логос, 2012. – 384 с.
18. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р. // Відомості Верховної Ради України (ВРУ). – 2011. – № 51. – ст. 577.
19. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України (ВРУ). – 1994. – № 11. – ст. 51.
20. Постанова Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» від 02.07.2004 № 13 [Текст] // Вісник Верховного Суду України. – 2004.-№ 8
21. Гуценко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. Изд. 2-е, доп. и испр. – Издательство «Зерцало-М», 2002. – 517 с.
22. Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю Президент України; Розпорядження від 10.02.1995 № 35/95-рп [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/35/95-%D1%80%D0%BF>